

Xitsonga

BUDGET

TAX GUIDE

2022

25 YEARS
ANNIVERSARY
At Your Service 1997 - 2022

SARS
At Your Service

Xiletelo lexi xa SARS xa xibalo xi nyika nkomiso wa vuxokoxoko bya nkoka lebyi yelanaka na xibalo, nxavoxibalo na levhi eka 2022/23.

XIBALO XA MALINGHENA: VANHU NA TITHIRASITI

Mipimo ya xibalo ku sukela hi ti1 Nyenyankulu 2022 ku fikela ti 28 Nyenyenyana 2023:

Vanhu na tithirasiti to hlawuleka

Malinghena leyi Hakerisiwaka Xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 - 226 000	18% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo
226 001 - 353 100	40 680 + 26% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 226 000
353 101 - 488 700	73 726 + 31% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 353 100
488 701 - 641 400	115 762 + 36% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 488 700
641 401 - 817 600	170 734 + 39% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 641 400
817 601 - 1 731 600	239 452 + 41% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 817 600
1 731 601 na ku tlula	614 192 + 45% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 1 731 600

Tithirasiti handle ka tithirasiti to hlawuleka: mpimo wa xibalo wa 45%

Malintlheriselo

Masungulo R16 425

Vumbirhi (Vanhu lava nga na 65 wa malembe na ku tlula) R9 000

Vunharhu (Vanhu lava nga na 75 wa malembe na ku tlula) R2 997

Malembe Mpimo lowu Hakerisiwaka Xibalo

Ehansi ka malembe ya 65 R91 250

Malembe ya 65 ku ya ehansi ka 75 R141 250

Malembe ya 75 na ku tlula R157 900

Xibalo xa Nkarhinyana

Muhakelaxibalo wa nkarhinyana i munhu un'wana na un'wana loyi a kumaka malinghena hi ndlela ya muholo ku suka eka muthori loyi a nga tsarisiwangiki kumbe malinghena leyi nga ri ki muholo kumbe xengetelo kumbe hakelomahlweni leyi hakeriwaka hi murhangeri wa munhu. Munhu a nga fanelangi ku hakela xibalo xa nkarhinyana loko ku ve munhu yaloye a nga yi mahlweni a endla bindzu rin'wana na mali ya munhu yaloye leyi nghanaka leyi hakerisiwaka xibalo:

- Yi nga hundzi mpimo wa mali lowu hakerisiwaka xibalo eka lembexibalo; kumbe
- ku suka eka ntswalo, tidivhidende, tidivhidende ta matiko mambe, rhente ku suka eka ku lombisa nhundzunkamfambiso na muholo ku suka eka muthori loyi a nga tsarisiwangiki wu ta va R30 000 kumbe ehansi ka yona eka lembexibalo.

Mitlheriso ya xibalo xa nkarhinyana leyi kombisaka mpimanyiso wa ntsengo wa malinghena leyi hakerisiwaka xibalo eka lembe ra nhlelelo ya laveka ku suka eka vahakelaxibalo va nkarhinyana.

Mafa ya lava loveke a hi vahakelaxibalo va nkarhinyana.

Mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa

Malinghena leyi Hakerisiwaka Xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 - 25 000	0% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo
25 001 - 660 000	18% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga 25 000
660 001 - 990 000	114 300 + 27% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 660 000
990 001 na ku tlula	203 400 + 36% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 990 000

Mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi humesiweke yi endliwe hi tihakelo to tala hi nkarhi wun'we to suka eka nkwama wa phenxeni, nhlaysi wa phenxeni, vuhlayiselo bya mali, nhlaysi wa vuhlayiselo bya mali kumbe rhithayamente anyuwithi eka humeso (ku katsa na asayimente hi ku ya hi xileriso xa nawu xo herisa vukati).

Xibalo eka mbuyelo wo karhi wa hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente lowu humesiweke (hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya X) xi ringana na:

- Xibalo lexi kumisisiweke hi ku tirhisiwa ka tafula ra xibalo eka ntsengo hinkwawo wa hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya X ku katsa na mimbuyelo hinkwayo ya humeso ya hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi humesiweke no hlengeletywa ku sukela hi Nyenyankulu 2009, mimbuyelo hinkwayo ya hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletywa ke ku sukela hi Nhlangua 2007, na mimbuyelo hinkwayo ya sevherense leyi hlengeletywa ke ku sukela hi Nyenyankulu 2011; hansi
- Xibalo lexi kumisisiweke hi ku tirhisiwa ka tafula ra xibalo eka ntsengo hinkwawo wa mimbuyelo hinkwayo ya humeso ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletywa ke ku nga se kumiwa hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya X ku sukela hi Nyenyankulu 2009, mimbuyelo hinkwayo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletywa ke ku sukela hi Nhlangua 2007 na mimbuyelo hinkwayo ya sevherense leyi hlengeletywa ke ku sukela hi Nyenyankulu 2011.

Mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente kumbe mimbuyelo ya sevherense

Malinghena leyi Hakerisiwaka Xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 - 500 000	0% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo
500 001 - 700 000	18% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga 500 000
700 001 - 1 050 000	36 000 + 27% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 700 000
1 050 001 na ku tlula	130 500 + 36% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 1 050 000

Mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente yi endliwile hi tihakelo to tala hi nkarhi wun'we to suka eka nkwama wa phenxeni, nhlaysi wa phenxeni, vuhlayiselo bya mali, nhlaysi wa vuhlayiselo bya mali kumbe rhithayamente anyuwithi eka rifu, rhithayamente kumbe ku herisa ntirho hi mhaka yo fikelela vukhale bya 55 wa malembe, vuvabyi, nghozi, ku vaviseka, vutsoniwa, ku tsandzeka ku tirha kumbe ku hela ka ntirho kumbe ku herisiwa ka vuxavisi bya muthori.

Mimbuyelo ya sevherense yi endliwile hi hakelo yo tala hi nkarhi wun'we kumbe hi ntwanano na muthori hi mhaka ya ntshiketo, heriso, ndzahlekelo, ntsan'wo, nsulo kumbe hambanohambano wa hofisi ya munhu kumbe ntirho.

Xibalo eka mbuyelo wo karhi wa hakelo yo tala hi nkarhi wun'we wa nkwama wa rhithayamente kumbe mbuyelo wa sevherense (mbuyelo wa hakelo yo tala hi nkarhi wun'we kumbe wa sevherense ya Y) xi ringana na:

- Xibalo lexi kumisiweke hi ku tirhisiwa ka tafula ra xibalo eka ntsengo hinkwawo wa mali wa Y ku katsa na mimbuyelo ya hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletaweke ku sukela hi Nhlangua 2007, na mimbuyelo ya humeso hinkwayo ya hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletaweke ku sukela hi Nyenyankulu 2009 na mimbuyelo yin'wana hinkwayo ya sevherense leyi hlengeletaweke ku sukela hi Nyenyankulu 2011; hansi
- Xibalo lexi kumisiweke hi ku tirhisiwa ka tafula ra xibalo eka ntsengo hinkwawo wa mimbuyelo hinkwayo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletaweke ku nga si kumiwa hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya Y ku sukela hi Nhlangua 2007, na mimbuyelo ya humeso hinkwayo ya hakelo leyikulu hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente leyi hlengeletaweke ku sukela hi Nyenyankulu 2009, na mimbuyelo hinkwayo ya sevherense Y leyi hlengeletaweke ku sukela hi Nyenyankulu 2011.

Tidivhidende

- Tidivhidende leti kumiweke hi vanhu ku suka eka tikhamphani ta Afrika-Dzonga hi ku angarhela a ti hakeli xibalo xa malinghena, kambe ti hakela xibalo xa tidivhidende xa mpimo wa 20% lexi khomiweke hi tienthithi leti hakelaka tidivhidende eka vanhu. Tidivhidende leti kumiweke hi vanhu lava nga vaaki va Afrika-Dzonga ku suka eka tiREIT (tikhamphani leti longoloxiweke no lawuriwa leti nga na vun'winyi bya nhundzu) ti fanele ku hakela xibalo xa malinghena naswona lava nga ri ki vaaki, eku kumeni ka tidivhidende teto va fanele ku hakela ntsena xibalo xa tidivhidende.

Tidivhidende ta Matikomambe

- Tidivhidende to tala ta matiko mambe ti kumiwa hi vanhu vo suka eka tikhamphani ta matikomambe (vukhomi bya mikavelo lebyi nga hansi ka 10% eka khamphani ya matiko mambe) ti hakerisiwa xibalo eka mpimo wa nhlayohenhla wa 20%. Ku hava misuso leyi pfumeleriwaka eka swixaviwa ku humelerisa tidivhidende ta matikomambe.

Ntshuxo wa tihakelo ta ntswalo

- Ntswalo lowu kumiweke eka xihlovo xa Afrika-Dzonga hi munhu un'wana na un'wana loyi a nga na malembe ya le hansi ka 65, ku fikela eka, R23 800 hi lembe, na vanhu lava nga na malembe ya 65 na ku tlula, ku fikela eka R34 500 hi lembe, a va hakeli xibalo xa malinghena.
- Ntswalo lowu kumiweke hi lava va nga ri ki vaakitiko lava nga ri ki kona hi nyama eAfrika-Dzonga eka masiku ma kwalomuya ka 182 enkarhini wa 12 wa tin'hweti laha ntswalo wu va ka wu nga si hlengeletywa naswona xikweleti lexi nga na ntswalo xi va ka xi nga si hlanganisiwa eka ndhawu ya bindzu leyi nga cinciki eAfrika-Dzonga, a wu hakeli xibalo xa malinghena.

Misuso

Tihakelo ta nkwama wa rhithayamente

- Mitsengo leyi hakeriweke eka mikwama ya phenxeni, vuhlayiselo bya mali na rhithayamente anyuwithi enkarhini wa lembe ra nhlelelo ya suseka hi swirho swa mikwama yaleyo. Mitsengo yi hakeriwe hi vathori no hakerisiwa xibalo tanihi mimbuyelo ya le ntirhweni no tekiwa tanihi tihakelo leti endliweke hi mutirhi hi yexe. Nsuso wu pimiwile eka 27.5% ya muholo wa ntsengo lowukulu hi swikongomelo swa PAYE kumbe malinghena leyi hakerisiwaka xibalo (ku nga katsiwi mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente na sevherense haswimbirhi). Nsuso wu pimiwile ku ya emahlweni ku ya ehansi ka R350 000 kumbe 27.5% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo ku nga si katsiwa mbuyelo wa bindzulo wa xuma lexi hakerisiwaka xibalo. Tihakelo tin'wana na tin'wana leti hundzaka swipimelo ti hundziseriwa emahlweni ku ya eka lembe ra nhlelelo leri landzelaka xikan'wekan'we naswona ti anakanyiwa ku va ti hakeriwile eka lembe rero ri landzelaka. Mitsengo leyi hundziseriweke emahlweni yi hungutiwile hi tihakelo susiweke eka ehenhla ka hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente na le henhla ka tirhitayamente anyuwithi.

Tihakelo ta swa vutshunguri na vutsoniwa

Ekun kumisiseni ka xibalo lexi faneleke ku hakeriwa, vanhu va pfumeleriwa ku susa:

- Tihakelo ta n'hweti na n'hweti eka swikimi swa vutshunguri (malintlheriselo ya xibalo lexi tekiwaka tanihi khirediti ya xibalo xa timali ta xikimi xa swa vutshunguri) hi munhu loyi a hakeleke tihakelo ku fikela eka R347 ta vanhu vambirhi vo sungula lava angarheriweke hi swikimi sweswo swa vutshunguri, na R234 eka muhlayisiwa un'wana na un'wana wo engetelela; na
- eka mhaka ya:
 - » munhu loyi a nga na malembe ma 65 na ku tlula, kumbe loko ku ve munhu, muringani wa yena, kumbe n'wana wa yena i munhu loyi a nga na vutsoniwa, 33.3% ya mali ya tihakelo ta swa vutshunguri to ringanela leti hakeriweke no rhwariwa hi munhu hi yexe, naswona ntsengo lowu tihakelo ta xikimi xa swa vutshunguri ti nga hakeriwa hi wona hi munhu ti tlula hi kanharhu tikhirediti ta xibalo xa timali ta xikimi xa swa vutshunguri eka lembexibalo; kumbe
 - » munhu un'wana na un'wana, 25% wa ntsengo wu ringana na ntsengo wa tihakelo ta swa vutshunguri to ringanela leti hakeriweke no rhwariwa hi munhu hi yexe naswona ntsengo lowu tihakelo ta xikimi xa swa vutshunguri ti nga hakeriwa hi wona hi munhu hi yexe ti tlula hi ka mune tikhirediti ta xibalo xa timali ta xikimi xa swa vutshunguri eka lembexibalo, ku pimeriwa eka ntsengo lowu tlulaka 7.5% wa malinghena lexi hakerisiwaka xibalo (ku nga katsiwi mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente na sevherense).

Swihanano

- Misuso ya mayelana na swihanano eka mihlangano yin'wana ya vuvuyerisi bya vaaki yi pimeriwile ku fika eka 10% ya malinghena ya xibalo (ku nga katsiwi mimbuyelo ya hakelo yo tala hi nkarhi wun'we ya nkwama wa rhithayamente na sevherense). Ntsengo wa swihanano lowu tlulaka 10% ya malinghena ya xibalo yi tekiwa tanihi xihanano eka mihlangano ya vuvuyerisi bya vaaki lexi ringaneleke eka lembexibalo leri landzelaka

Mixengetelo

Mixengetelo yo tihlayisa na hakelomahlweni

Laha muamukeri a bohekaka ku etlela vusiku byin'we ntsena ekule na le ndhawini ya yena ya ntolovelo ya vutshamo hi swivangelo swa bindzu, naswona vutshamo lebyi xengetelo kumbe hakelomahlweni ya vutshamo yi nga eRhiphabuliki ra Afrika-Dzonga naswona xengetelo kumbe hakelo mahlweni yi pfumeleriwile ku hakela tihakelo ta swakudya na ta timhangu kumbe tihakelo ta swa timhangu ntsena, ntsengo lowu humesiweke eka webusayiti ya SARS www.sars.gov.za, ehansi ka Legal Counsel (Switsundzuxo swa Xinawu) / Secondary Legislation (Nawu wa Vumbirhi)/ Income Tax Notices (Switiviso swa Xibalo xa Malinghena). Nkumisiso wa ntsengo wa siku mayelana na tihakelo ta swakudya na ta swa timhangu, ti anakanyiwa ku va ti tirhisiwile hi siku.

Laha vutshamo lebyi xengetelo kumbe hakelomahlweni ya vutshamo yi xakelanaka na yona yi ri ehandle ka Rhiphabuliki ra Afrika-Dzonga, ntsengo wo karhi hi ku ya hi tiko wu anakanyiwa ku va wu tirhisiwile ku hakela. Vuxokoxoko bya mitsengo leyi byi humesiwile eka webusayiti ya SARS www.sars.gov.za, ehansi ka Switsundzuxo swa Xinawu / Nawu wa Vumbirhi / Switiviso swa Xibalo xa Malinghena) / Nkumisiso wa ntsengo wa siku mayelana na tihakelo ta swakudya na ta swa timhangu, ti anakanyiwa ku va ti tirhisiwile hi siku.

Laha muamukeri hi xivangelo xa ntirho wa hofisi ya yena kumbe ntirho a bohekaka ku tshama xiphemu xa siku a ri ekule na le ndhawini ya yena ya ntolovelo ya ntirho kumbe ntholo, ndziho kumbe kumbe hakelomahlweni ya tirhiselo ra mali leri vangekeke eka muamukeri a ri khumbheki eka hakelo loko muamukeri a pfumeleriwile hi murhangeri wa yena ku rhwala tirhiselo ra mali eka swakudya na tihakelo tin'wana ta timhangu eka xiphemu xexo xa siku naswona ntsengo wa tirhiselo ra mali wu nga hundzi ntsengo lowu humesiweke eka webusayiti ya SARS www.sars.gov.za, ehansi ka Switsundzuxo swa Xinawu / Nawu wa Vumbirhi) / Switiviso swa Xibalo xa Malinghena) / Nkumisiso wa ntsengo wa siku mayelana na tihakelo ta swakudya na ta swa timhangu, ti anakanyiwa ku va ti tirhisiwile hi siku.

Xengetelo wa swa marendzo

Mipimo hi khilomitara, leyi nga tirhisiwaka eku kumisiseni ka nsuso lowu pfumeleriweke eka marendzo ma bindzu ehenhla ka xengetelo kumbe hakelomahlweni laha tihakelo ta ntiyiso ti nga koxiwangiki, yi kumisisiwa hi ku tirhisa tafula leri humesiweke eka webusayiti ya SARS www.sars.gov.za ehansi ka Switsundzuxo swa Xinawu / Nawu wa

Vumbirhi / Switiviso swa Xibalo xa Malinghena) / Ku lulamisa mpimo hi khilomitara mayelana na mimovha.

Tsundzuka:

- 80% ya xengetelo wa swa marendzo yi fanele ku katsiwa eka muholo wa mutirhi hi swikongomelo swo hlayela PAYE. Phesenteji yi hungutiwile ku ya eka 20% loko ku ve muthori u enerisiwile hi leswaku kwalomuya ka 80% ya ntirhiso wa movha eka lembexibalo wu ta va wu ri wa swikongomelo swa bindzu.
- A ku na hakelo ya mafurha/petirolo leyi nga ta koxiwa loko ku ve mutirhi a nga rhwalangi hakelo hi ku helela ya mafurha/petirolo leyi tirhisiweke emovheni naswona a ku na hakelo ya malunghiselo leyi nga ta koxiwa loko ku ve mutirhi a nga rhwalangi hakelo hi ku helela ya malunghiselo ya movha (xik. loko ku ve movha a wu angarheriwe hi kungu ra malunghiselo).
- Hakelo leyi nga cinciki yi fanele ku hungutiwa hi xiphemu loko ku ve movha wu tirhiseriwa swikongomelo swa bindzu eka nkarhi wa le hansi ka lembe ro helela.
- Mpfhuka wa ntiyiso lowu fambiweke enkarhini wa lembexibalo na mpfhuka lowu fambiweke hi swivangelo swa bindzu leswi tiyisisiweke hi xibukwana xa swa marendzo wu ta tirhisiwa ku kumisisa tihakelo leti faneleke ku koxiwa ehenhla ka xengetelo wa swa marendzo.

Hi le tlhelo:

Laha xengetelo kumbe hakelomahlweni swi seketeriweke hi mpfhuka wa ntiyiso lowu fambiweke hi swikongomelo swa bindzu, a ku na xibalo lexi hakeriwaka eka xengetelo lowu hakeriweke hi muthori ku ya eka mutirhi, ku fikela eka mpimo lowu humesiweke eka webusayiti ya SARS website www.sars.gov.za, ehansi ka Switsundzuxo swa Xinawu / Nawu wa Vumbirhi / Switiviso swa Xibalo xa Malinghena) / Ku lulamisa mpimo hi khilomitara handle ko langutisa nxavo wa movha.

Hambiswiritano, endlelo leri ra le tlhelo a ri kumeki loko ku ve ndziriso wun'wana hi xiyimo xa xengetelo kumbe ku riheriwa (ku nga katsiwi timali to paka kumbe ta tiheke ta magondzo) ku kumiwa ku suka eka muthori mayelana na movha.

Misuso yin'wana

Handle ka misuso leyi nga boxiwa laha henhla munhu hi yexe a nga koxa ntsena misuso ehenhla ka malinghena kumbe mixengetelo eka swiyimo leswi boxiweke leswi pimiweke, xik. xikweleti xo biha xa mayelana na muholo.

Mimbuyelo ya le Ntirhweni

Mimovha leyi n'winyi ku nga muthori

- Nxavo lowu hakerisiwaka xibalo i 3.5% ya nxavo lowu kumisisiweke (hakelo ya khexe ku katsa na VAT) hi n'hweti eka movha wun'wana na wun'wana. Laha movha wu nga:
 - Eka mhaka ya kungu ra malunghiselo loko muthori a xavile movha, nxavo lowu hakerisiwaka xibalo i 3,25% ya nxavo lowu kumisisiweke; kumbe
 - xaviweke hi muthori ehansi ka lombiso lowu tirhaka, nxavo lowu hakerisiwaka xibalo i hakelo leyi vangiwake hi muthori ehansi ka lombiso lowu tirhaka ku katsa na hakelo ya mafurha/petirolo.
- 80% ya xengetelo wa swa marendzo yi fanele ku katsiwa eka muholo wa mutirhi hi swikongomelo swo hlayela PAYE. Phesenteji yi hungutiwile ku ya eka 20% loko ku ve muthori u enerisiwile hi leswaku kwalomuya ka 80% ya ntirhiso wa movha eka lembexibalo wu ta va wu ri wa swikongomelo swa bindzu.
- Eka nhlahluvo, mbuyelo wa le ntirhweni eka lembexibalo wu hungutiwile hi mpimanyeto wa mpfhuka lowu fambiweke eka swikongomelo swa bindzu, leswi tiyisisiweke hi xibukwana xa swa marendzo hi ku avanyisiwa hi mpfhuka wa ntiyiso lowu fambiweke enkarhini wa lembexibalo.
- Eka nhlahluvo, mbevukiso wo ya emahlweni wa kumeka eka hakelo ya layisense, ndzindzakhombo, malunghiselo na mafurha eka marendzo ma phurayivhete loko ku ve hakelo hinkwayo yi byarhiwile hi muthori na loko ku ve mpfhuka lowu fambiweke eka swivangelo swa marendzo ya xihundla ma seketeriwa hi xibukwana xa marendzo.

Tiloni leti pfumalaka ntswalo kumbe tiloni ta ntswalo wa le hansi

- Ku hambana exikarhi ka ntswalo lowu koxiweke eka mpimo wa ximfumo, na ntsengo wa ntiyiso wa ntswalo lowu koxiweke, swi fanele ku katsiwa eka giroso ya malinghena.

Ndzhawu ya Vutshamo

- Nkoka wa mbuyelo wa le ntirhweni wu fanele ku katsiwa eka malinghena hinkwayo i mbuyelo wa le hansi lowu hlayeriwaka hi ku tirhisa fomula leyi vekiweke kumbe hakelo eka muthori loko ku ve muthori a nga na vun'winyi byo helela eka vutshamo.
- Fomula yi ta tirha loko ku ve n'winyi wa vutshamo i mutirhi, kambe a yi tirhi eka vutshamo bya vuwiselo lebyi rhentiweke hi muthori ku suka eka mavandla lawa ya nga katsiwangiki.

XIBALO XA MALINGHENA: TIKHAMPHANI

Malembe ma nhlahluvo lama helaka eka siku rin'wana na rin'wana exikarhi ka ti1 Dzivamisoko 2022 na ti 30 Nyenyankulu 2023.

Muxaka	Mpimo wa Xibalo (R)
Tikhamphani	28% ya malinghena leyi hakerisawaka xibalo

Malembe ma nhlahluvo lama helaka eka siku rin'wana na rin'wana hi kumbe endzhaku ka ti 30 Nyenyankulu 2023.

Muxaka	Mpimo wa Xibalo (R)
Tikhamphani	27% ya malinghena leyi hakerisawaka xibalo

XIBALO XA MALINGHENA: TIKHOPOREXINI TA MABINDZU LAMATSONGO SWINENE

Malembe ma nhlahluvo lama helaka eka siku rin'wana na rin'wana exikarhi ka ti1 Dzivamisoko 2021 na ti 30 Nyenyankulu 2023.

Malinghena leyi Hakerisiwaka Xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 – 91 250	0% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo
91 251 – 365 000	7% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 91 250
365 001 – 550 000	19 163 + 21% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 365 000
550 001 na ku tlula	58 013 + 28% ya ntsengo lowu nga henhla ka 550 000

Malembe ma nhlahluvo lama helaka hi kumbe endzhaku ka ti 31 Nyenyankulu 2023.

Malinghena leyi Hakerisiwaka Xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 – 91 250	0% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo
91 251 – 365 000	7% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 91 250
365 001 – 550 000	19 163 + 21% ya malinghena leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 365 000
550 001 na ku tlula	58 013 + 27% ya ntsengo lowu nga henhla ka 550 000

XIBALO XA MALI HINKWAYO LEYI ENDLIWAKA HI BINDZU EKA MABINDZU LAMATSONGO SWINENE

Malembe ma nhlahluvo lama helaka eka siku rin'wana na rin'wana exikarhi ka ti1 Nyenyankulu 2022 na ti 28 Nyenyenyana 2023.

Mali hinkwayo leyi endliwaka hi bindzu leyi hakerisiwaka xibalo (R)	Mpimo wa Xibalo (R)
1 - 335 000	0% ya mali hinkwayo leyi endliwaka hi bindzu leyi hakerisiwaka xibalo
335 001 - 500 000	1% ya mali hinkwayo leyi endliwaka hi bindzu leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 335 000
500 001 - 750 000	1 650 + 2% ya mali hinkwayo leyi endliwaka hi bindzu leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 500 000
750 001 na ku tlula	6 650 + 3% ya mali hinkwayo leyi endliwaka hi bindzu leyi hakerisiwaka xibalo leyi nga ehenhla ka 750 000

KU HAKELA XIBALO HIKWALAHO KO VA MUAKI

- Vaaki lava hakerisiwaka xibalo eka malinghena ya vona eka misava hinkwayo hi ku anama, va faneriwe hi ku siyiwa ehandle kun'wana. Nawu-angarhelo hi leswaku swibalo swa matiko mambe eka malinghena leyi kumiweke ematikweni mambe swi pfumeleriwa tanihi xikweleti ehenhla ka xibalo xa le Afrika-Dzonga lexi faneleke ku hakeriwa. Leswi swi tirha eka vanhu, tikhamphani, tikhoporexini to pfaleka, tithirasiti na mafa.

KU HAKERISIWA XIBALO EKA MIMBUYELO YA XUMA

Mimbuyelo ya xuma eka ku herisiwa ka tinhundzu yi katsiwile eka malinghena leyi hakerisiwaka xibalo.

Mpimohenhla wa xibalo:

Vanhu vona vini	18%
Tikhamphani to hlawuleka ta tithirasiti	22.4% (yi ta hungutiwa ku ya eka 21.6%)
Tithirasiti tin'wana	36%

Swiendleko leswi hlohlotelaka ku herisiwa swi katsa, nxavisio, xihanano, cincano, ndzahlekelo, rifu na r hurho. Leswi landzelaka i swo karhi leswi nga siyiwa ehandle:

- mbuyelo kumbe ndzahlekelo wa R2 million eka ku herisiwa ka vutshamo bya masungulo
- tinhundzu to tala leti tirhisiwaka hi munhu yena n'wini
- mimbuyelo ya rhithayamente
- tihakelo ta mayelana na tipholisi ta ndzindzakhombo ta ntiyiso ta nkarhi wo leha
- ku siyiwa ehandle ka R40 000 ka lembe eka mbuyelo wa xuma kumbe ndzahlekelo eka nxavisio wa tinhundzu swi nyikiwa vanhu na tithirasiti to hlawuleka
- ku siyiwa ehandle ka bindzu leritsongo eka mimbuyelo ya xuma ya R1.8 million eka vanhu (kwalomuya ka 55 wa malembe hi vukhale) laha bindzu leritsongo leri nga na nxavo wa le makete lowu nga tluriki R10 million leyi ri nga herisiwa hi yona
- ematshan'wini ya ku siyiwa handle ka lembe, ku siyiwa handle loku nyikiweke vanhu i R300 000 eka lembe ra rifu.

XIBALO XA TIDIVHIDENDE

- Xibalo xa tidivhidende i xibalo xo hetelela eka mpimo wa 20%, leti hakeriweke hi tikhamphani leti nga vaaki na tikhamphani leti nga ri ki vaaki hi mayelana na mikavelo leyi longoloxiweke eka JSE kumbe cincano wun'wana lowu nga layisensiwawa Afrika-Dzonga. Tidivhidende a ti hakerisiwi xibalo loko ku ve n'winyi loyi a vuyeriwaka wa divhidende i khamphani ya le Afrika-Dzonga, nkwama wa rhithayamente kumbe munhu un'wana loyi a nga khumbhekiki. Vini va tidivhidende lava nga ri ki vaaki va nga vuyeriwa hi mipimo ya xibalo leyi hungutiweke eka swiyimo leswi pimiweke. Xibalo xi ta khomiwa hi tikhamphani leti hakelaka tidivhidende leti hakerisiwaka xibalo kumbe leti lawuriwaka hi vahlanganisi eka xiyimo lexi tidivhidende ti nga eka mikavelo leyi longoloxiweke. Xibalo eka tidivhidende hi muxaka (handle ka khexe) xa hakeleka naswona xi rhwariwa hi khamphani leyi tivisaka no hakela divhidende.

KU KHOMIWA KUN'WANA KA SWIBALO

Eka swiyimo switsongo, mpimo wa xibalo lowu tirhisiwaka wu nga hungutiwa hi ku ya hi ntwanano wa xibalo na tiko ra vutshamo ra loyi a nga ri ki muaki.

Tirhoyalithi

- Xibalo xo hetelela eka mpimo wa 15% xa sindzisiwa eka giroso ya tirhoyalithi to suka eka xihlovo xa Afrika-Dzonga lexi faneleke ku hakeriwa eka lava nga ri ki vaaki.

Ntswalo

- Xibalo xo hetelela eka mpimo wa 15% xa sindzisiwa eka ntswalo wo suka eka xihlovo xa Afrika-Dzonga lexi faneleke ku hakeriwa eka lava nga ri ki vaaki. Ntswalo a wu hakeriwisiwi xibalo loko ku ve wu hakeriwa hi xiphemu xin'wana na xin'wana xa mfumo wa Afrika-Dzonga, bangi kumbe loko ku ve xikweleti xi longoloxiwile eka cincano lowu tivekaka.

Vanyanyuri na van'wamitlangu va matikomambe

- Xibalo xo hetelela eka mpimo wa 15% xa sindzisiwa eka mitsengo ya giroso leyi hakeriwaka eka lava va nga ri ki vaaki eka migingiriko leyi endlwaka hi vona eAfrika-Dzonga tanihi vanyanyuri kumbe van'wamitlangu.

Ku lahliwa wa nhundzunkamfambiso

- Xibalo xa nkarhinyana xa khomiwa ematshan'wini ya vaxavisi va nhundzunkamfambiso lava nga ri ki vaaki eAfrika-Dzonga, xi faneleke ku hungutiwa ehenhla ka xikweleti xa ntolovelo xa xibalo xa eka lava nga ri ki vaaki. Xibalo lexi faneleke ku khomiwa ku suka eka tihakelo ku ya eka lava nga ri ki vaaki xi le ka mpimo wa 7.5% eka munhu loyi a nga ri ki muaki, 10% ya khamphani leyi nga ri ki muaki na 15% ya thirasiti leyi nga ri ki muaki leyi xavisaka nhundzunkamfambiso.

SWIBALO SWIN'WANA, SWIBALO SWA NHUNDZU NA TILEVHI

Xibalo xa Mixavo ya (VAT)

VAT yi hakerisiwa eka mpimo lowu ringanisiweke wa 15% eka mphakelo wa nhundzu na vukorhokeri hi van'waswimawusa lava tsarisiweke.

N'waswimawusa loyi a endlaka miphakelo ya nhundzu leyi hakerisiwaka xibalo yo tlula R50 000 kambe yi nga tluli R1 million hi lembe a nga endla xikombelo xo titsarisela hi ntsakelo.

N'waswimawusa loyi a endlaka miphakelo ya nhundzu leyi hakerisiwaka xibalo yo tlula R50 000 kambe yi nga tluli R1 million hi lembe a nga endla xikombelo xo titsarisela hi ntsakelo. Miphakelo yin'wana ya nhundzy yi fanerile hi mpimo wa zirho kumbe yi nga hakeli VAT.

Xibalo xo Hundzisela

Xibalo xo Hundzisela xa hakeriwa eka mipimo leyi landzelaka eka tithirasankixini leti nga fanelangiki ku hakela VAT –

Ku xavisiwa ka tindlu hi vanhu hinkwavo:

Nkoka wa yindlu / muako (R)	Mpimo
1 – 1 000 000	0%
1 000 001 – 1 375 000	3% ya nkoka lowu nga henhla ka R1 000 000
1 375 001 – 1 925 000	R11 250 + 6% ya nkoka lowu nga henhla ka R 1 375 000
1 925 001 – 2 475 000	R44 250 + 8% ya nxavo lowu nga ehenhla ka R 1 925 000
2 475 001 – 11 000 000	R88 250 +11% ya nxavo lowu nga ehenhla ka R2 475 000
11 000 001 na ku tlula	R1 026 000 + 13% ya nxavo lowu hundzaka R11 000 000

Xibalo xa Rifa

- Xibalo xa rifa xi hakerisiwa eka vaaki na nhundzu ya le Afrika-Dzonga ya lava nga ri ki vaaki lexi nga hansi ka misuso leyi pfumeleriweke. Muxakaxibalo wu hakerisiwa eka nkoka wa rifa lowu hakerisiwaka xibalo eka mpimo wa 20%, eka R30 million yo sungula na le ka mpimo wa 25% lowu nga henhla ka R30 million.
- Nsuso wa masungulo wa R3.5 million wu pfumeleriwile eku kumisiseni ka xikweleti xa rifa eka muxakaxibalo wa rifa, ku katsa na misuso ya swikweleti, mafa eka mihlangano ya vuvuyeri bya vanhu na nhundzu leyi hlengeletiweke hi varingani lava hanyaka.

Xibalo xa Swihanano

- Xibalo xa swihanano xi hakerisiwa eka mpimo lowu nga cinciki wa 20% eka nxavo lowu engetelekaka wa nhundzu leyi hananiweke ku sukela hi ti1 Nyenyankulu 2018 leyi nga hundziki R30 million, na le ka mpimo wa 25% eka nxavo lowu engetelekaka wa nhundzu leyi hananiweke ku sukela hi Nyenyankulu 2018 leyi hundzaka R30 million.
- R100 000 yo sungula ya nhundzu leyi hananiweke eka lembe rin'wana na rin'wana hi munhu a yi hakeli xibalo xa swihanano.
- Eka xiyimo lexi muhakelaxibalo loyi a nga ri ki munhu wa ntumbuluko, swihanano leswi nga khumbhekiki eka hakelo swi pimiwile ku ya eka tinyiko ta ntolovelo leti nga hundziki ntsengo wa R10 000 hi ntsengo hi lembe.
- Miheriso exikarhi ka varingani, ntlawa wa tikhamphani ta le Afrika-Dzonga na swihanano eka mihlangano yin'wana ya vuvuyerisi bya vanhu a yi hakeli xibalo xa swihanano.

Xibalo xa Rurhiso wa Tisekhurithi

Xibalo xi sindzisiwa eka mpimo wa 0.25% eka rurhiso wa tisekhurithi leti nga longoloxiwa kumbe leti nga longoloxiwangiki. Tisekhurithi ti endlwile hi mikavelo etikhamphanini kumbe mitswalo ya swirho eka tikhoporexini to pfaleka.

Xibalo eka Marendzo ya Swihahampfhuka ya Misava Hinkwayo

R190 hi mukhandziyi loyi a sukaka eka marendzo ya swihahampfhuka ya misava hinkwayo, ku nga katsiwi marendzo ya swihahampfhuka yo ya eBotswana, Lesotho, Namibia na Swaziland, eka xiyimo lexi xibalo i R100.

Levhi ya Nhluvukiso wa Vuswikoti

Levhi ya nhluvukiso wa vuswikoti yi hakeriwa hi vathori eka mpimo wa 1% ya ntsengo hinkwawo wa muholo lowu hakeriwaka vatirhi. Vathori lava hakelaka muholo wa lembe wa le hansi ka R500 000 a va hakeli Tilevhi ta Nhluvukiso wa Vuswikoti.

Tihakelo ta Ndzindzakhombo wa Mpfumaleko wa Ntirho

- Tihakelo ta ndzindzakhombo ya vupfumalantirho ti hakeriwa n'hweti na n'hweti hi vathori, eka xiyimo xa hakelo ya 1% hi vathori na 1% hi vatirhi, hi ku ya hi miholo ya vatirhi ehansi ka ntsengo wo karhi.
- Vathori lava nga titsariselangiki PAYE kumbe SDL va fanele va hakela tihakelo eka Khomixinara wa Ndzindzakhombo ya Vupfumalantirho.

NTSWALO WA SARS

Mpimo wa ntswalo (ku sukela hi ti1 Nyenyenyana 2022)	Mpimo
Mimbuyelo ya le ntirhwani - a yi na ntswalo kumbe ntswalo wa le hansi wa loni (mpimo wa ximfumo)	5% hi lembe
Mipimo ya ntswalo (ku sukela hi ti1 Nyenyankulu 2022)	Mpimo
Hakelohansi kumbe leyi hlweleke ya xibalo	7.25% hi lembe
Vuyiselo wa mali eka hakelohenhla ya xibalo xa nkarhinyana	3.25% hi lembe
Vuyiselo wa xibalo eka aphili leyi humeleleke kumbe laha aphili yi nga pasisiwa hi SARS	7.25% hi lembe
Vuyiselo wa VAT endzhaku ka nkarhi lowu vekiweke	7.25%hi lembe
Hakelo ya VAT leyi hlweleke	7.25% hi lembe
Khasitomo na Ekisayizi	7.25% hi lembe

Mihumelelo ya MPIMANYETO

Ku nyikiwa ka mbevukiso wa xibalo hi ku fambelanisa swiangi swa xibalo swa malinghena ya munhu yena n'wini na mitlheriselo ku sungurisa inifulexini

Hunguto eka mpimo wa xibalo xa malinghena ya tikhamphani ku ya eka 27 phesente eka malembexibalo lama helaka hi kumbe endzhaku ka ti 31 Nyenyankulu 2023

Miengetelo ya le xikarhi ka 4.5 na 6.5 phesente eka mixavoswibalo ya ekisayizi na xihoko na fole

Ku hava ku cinca eka levhi ya mafurha ya ntolovelo na levhi ya nkwama wa tinghozi ta le magondzweni

Ku engeteriwa ka mimbuyelo ya n'hweti eka vathori ehansi ka nhlohotelo wa xibalo xa ntholo hi 50 phesente

Ndlandlamuxo wa rihanyo eka swinwiwa wu engeteriwile hi 0.1 cent ku ya eka 2.31 cents hi giramu ya chukele ku sukela hi ti1 Dzivamisoko 2022

Levhi ya tibeke ta pulasitiki yi engeteriwile hi 3 cents hi beke ku sukela hi ti 1 Dzivamisoko 2022

